

prof. dr hab. Iwona Nowakowska - Kempna

Częstochowa 20.07.2023

profesor zwyczajny

Uniwersytet Jana Długosza

w Częstochowie

i.nowakowska-kempna@ujd.edu.pl

ORDIC: 0000-0002-8043-1374

**Ocena rozprawy doktorskiej pani mgr Izabeli Przybylskiej pt.
„Doświadczenie uczenia się języka obcego w perspektywie
andragogicznej” Kraków, 2023 napisanej pod kierunkiem dr hab.
Anny Walulik, prof. AI.**

Rozprawa doktorska pani Izabeli Przybylskiej pt. „*Doświadczenie uczenia się języka obcego w perspektywie andragogicznej*” jest samodzielną, oryginalną i twórczą analizą edukacji językowej dorosłych, przynoszącą całościowe ujęcie problematyki uczenia się języka obcego w wieku dojrzałym na tle charakterystyki dorosłości, emocjonalnym i społeczno - antropologicznym. W metodologii badań Autorka stosuje paradygmat synergiczno-partycypacyjny i wywiad narracyjny jako podstawę gromadzenia materiału empirycznego. Świadczy to o dojrzałości przemyśleń Badawczyni, ukazując nowe możliwości opracowania podjętej problematyki. Uwzględnia Ona różne stanowiska badawcze brane pod uwagę w metodologii badań pedagogicznych, wybierając nową, obiecującą opcję. Budzi respekt nowatorstwo ujęcia badań nad edukacją językową dorosłych, w tym zastosowanie analizy proksemicznej do wyjaśniania materiału badawczego pochodzącego z wywiadów. W konsekwencji Autorka uznaje, iż hermeneutyka staje się kluczem do interpretacji doświadczeń jednostkowych, które wiele mówią o funkcjonowaniu całej grupy dorosłych, uczących się języka obcego, ukazując procesy pogłębiania dojrzałości, świadomość wagi aktywności oraz przewartościowania aksjologiczne. Dzięki temu udaje się Autorce odkryć niezbadane dotąd wymiary edukacji dorosłych i wpisać je na listę osiągnięć glottodydaktycznych, dydaktycznych, pedagogicznych i andragogicznych. Nawet pobieżna analiza podjętych badań i osiągniętych rezultatów pozwala uznać pracę za interesującą i wartościową rozprawę naukową. Autorka podejmuje więc nowatorską problematykę uczenia się języka obcego w okresie średniej dorosłości (między 40 a 60 rokiem życia), która wpisuje się w koncepcję uczenia się przez całe życie, a także odnosi do uzupełniania wiedzy w wyniku

zaniedbań edukacyjnych PRL-u. Jako pomocną wprowadza pedagogiczno-psychologiczną kategorię doświadczenia i pisze o doświadczeniu uczenia się języka obcego ludzi w wieku dojrzałym. Doświadczenie traktuje jako kategorię andragogiczną, co ułatwia Jej odkrycie zależności między rozwojem a zachowaniem edukacyjnym dorosłych, a także specyfiki i uwarunkowań uczenia się osób dorosłych. Stanowi zatem novum z perspektywy tradycyjnej glottodydaktyki, która zajmuje się kształceniem kompetencji językowych, komunikacyjnych i kulturowych u dzieci i młodzieży uczących się języka obcego. Pozwala to również poszerzyć rozumienie andragogiki jako nauki o kształceniu i oświacie dorosłych o naukę języka obcego przez osoby w dojrzałym wieku. Autorka przyjęła perspektywę osoby uczącej się języka obcego i ukazała „jak dorosły w średnim wieku rozumie doświadczenie uczenia się języka obcego i jakie zajmuje ono miejsce w jego biografii” (s.9). Towarzyszy temu przekonanie, iż doświadczenie może służyć do budowania nowych kompetencji. Jest to zatem doświadczenie edukacyjne. Doświadczenie edukacyjne rozumie Badaczka z perspektywy przedmiotu badań oraz z perspektywy samego badacza. Kieruje to osobę badacza ku orientacji humanistycznej w naukach społecznych, a dokładniej - ku paradygmatowi synergiczno-partycypacyjnemu, o którym Autorka pisze „Paradygmat ten wpisuje się w hermeneutyczną koncepcję postawy wobec świata i sposobów poznawania rzeczywistości” (s.11 rozprawy). W konsekwencji Badaczka przyjmuje jakościową strategię badawczą i metodę biografii jako sposobu zbierania i analizy materiału badawczego. Wysłuchuje opowieści o życiu i nauce języka obcego osób dorosłych i analizuje je w oparciu o technikę analizy proksemicznej. Doświadczenie edukacyjne staje się ważną kategorią pedagogiczną, umożliwiającą generalnie rozumienie fenomenu uczenia się. Wkracza bowiem w sposób bycia człowieka, warunkuje otwartość na novum oraz ułatwia przemianę myślenia, a w konsekwencji - życia. Autorka stawia sobie zasadniczo dwa cele. Pierwszy z nich to odpowiedź na pytanie o rozumienie nauki języka obcego w języku dorosłym (s.10 rozprawy) a drugi wiąże się z dydaktyką i wypracowaniem zaleceń do nauki języków obcych. Zapoznanie się z biografią rozmówców, oscylujące wokół nauki języka obcego ułatwia nie tylko nowe spojrzenie na edukację językową, lecz także na doświadczenie życiowe, które podczas opowieści się wyłania. Wymaga to - jak słusznie podkreśla Autorka - postawy hermeneutycznej, prawomocnej dla badań pedagogicznych i pozostałych społecznych. Pozwala także Badaczce uszczegółowić problem: „pytanie o rozumienie przez dorosłych w średnim wieku miejsca doświadczenia uczenia się języka obcego w jednostkowej biografii” (s.10

rozprawy). Przyjmuje zatem założenie, iż edukacja jest procesem kształtującym świadomość, samoświadomość, przemiany postaw i zachowań, poglądów i wartości. Doświadczenie uczenia się zostało poddane w pracy strukturalizacji. Świadczy o świadomej konstrukcji rozprawy, stawianiem przemyślanych tez oraz badaniu prawdziwości hipotez. Poddaje zarazem weryfikacji metodę biograficzną, należącą do zespołu metodologicznego badań społecznych. Aby wyjaśnić wszelkie konteksty edukacji językowej dorosłych, Badaczka kolejno omówiła doświadczenie jako kategorię pedagogiczną, a bardziej szczegółowo - andragogiczną, specyfikę takich badań, kontekst obejmujący tło sytuacji badawczej, w tym także tło historyczno-społeczno-kulturowe, rozwój człowieka dorosłego wraz z jego uwarunkowaniami oraz andragogiczne modele aktywności edukacyjnej. Po prezentacji założeń metodologicznych przeszła do prezentacji materiału empirycznego w postaci wywiadów narracyjnych, ich analizy typu proksemicznego oraz hermeneutycznej interpretacji doświadczeń. Można by zaproponować nieco inny układ rozdziałów a mianowicie: omówić najpierw specyfikę dorosłości (roz. 3), potem wymiary edukacji językowej z nauczaniem języków obcych w PRL-u (roz. 2 i częściowo 1), a następnie doświadczenie jako kategorię andragogiczną (roz. 1). Niemniej jednak zaproponowany układ przygotowuje w różny sposób do prezentacji rozumienia doświadczenia uczenia się języka obcego przez dorosłych, przynosi szerokie tło społeczno-kulturowe, historyczne i edukacyjne, które umożliwia pogłębione spojrzenie na edukację językową dorosłych. Prezentując specyfikę dorosłości Badaczka nie ogranicza się do przybliżenia społeczno-kulturowych aspektów dorosłości, ale podejmuje również religijno-duchowe wymiary oraz fizyczno-poznawcze aspekty zmian w rozwoju człowieka w średniej dorosłości. Na początek swoich rozważań Autorka słusznie zauważa stereotypowość rozumienia andragogiki jako nauki o oświacie i kształceniu dorosłych oraz schematyczność kształcenia kompetencji komunikacyjnych uczącego się, pomijając konieczność unowocześnienia obu kategorii i szerszego spojrzenia zarówno na glottodydaktykę dorosłych (por roz. 1,2,3 rozprawy), jak i kompetencje oraz sprawności językowe, komunikacyjne i kulturowe. Niniejsza praca ma na celu usunąć pewne narosłe nieporozumienia wokół zakresu badań andragogiki oraz przewartościować rozumienie i stosowalność terminów tej nauki, uwzględniając różnice między edukacją a uczeniem się. Badaczka przyjmuje, iż uczenie się może mieć zarówno charakter formalny, jak i nieformalny oraz pozaformalny. Istotny jest też jego związek z preferowanymi wartościami. W rozdziale pierwszym Autorka charakteryzuje różne rozumienie doświadczenia, zwłaszcza w odniesieniu do filozofii - w tym

do hermeneutyki. Uwzględnia wymiary doświadczenia hermeneutycznego w relacji do nauk humanistycznych i społecznych, w tym - pedagogiki, a odkrywanie znaczenia doświadczenia staje się nadrzędnym celem andragogiki w analizie edukacji dorosłych. W rozdziale drugim Badaczka podkreśla, iż uznanie doświadczenia za źródło wiedzy o uczeniu się, otwiera drogę do studiowania aktywności dorosłych. Za K. Ilerisem przyjmuje, iż należy badać trzy wymiary uczenia się: poznawczy, emocjonalny i społeczny, które tworzą integralną całość. Obszar tych trzech wymiarów jest dokładnie eksplorowany przez Autorkę rozprawy (por. s. 39-63 rozprawy).

W rozdziale trzecim Autorka zauważa słusznie, iż refleksja nad doświadczeniem uczenia się dorosłych wymaga pogłębionej analizy dorosłości, jej społeczno-kulturowych wymiarów. W rozdziale tym Autorka charakteryzuje różne wymiary dorosłości, w tym społeczno-kulturowy, biologiczno-temporalny, duchowo-religijny oraz osobowościowo-psychiczny. Dla średniej dorosłości (wiek 40-60 lat) przywołuje trzy fazy dorosłego życia: stawanie się sobą, stabilizację oraz dojrzałość (za Crossem, s.90 rozprawy). Czytelnik otrzymuje w miarę pełny i kompletny obraz dorosłego średniego wieku osadzony na tle różnych wymiarów życia człowieka oraz zmiany, jakie temu towarzyszą. Pozwala to Badaczce odnieść się do dynamiki zmian w życiu, wyjaśnić rozmaite aspekty tegoż życia, tak w wymiarze biologicznym, jak i rodzinnym oraz społeczno-kulturowym, charakteryzując aspekt fizyczny, psychiczny i duchowy. Dzięki temu łatwiej jest uchwycić specyfikę dorosłego jako ucznia i zrozumieć rolę doświadczenia w tym procesie.

W rozdziale poświęconym metodologii badań Autorka uzasadnia wybór tematu powszechności uczenia się języków obcych przez dorosłych. Przyjmuje paradygmat humanistyczny jako podstawę badań (s.121 rozprawy), wprowadzając pojęcie emergencji jako bliskie synergii, ukazując całość będącą jednością większą niż poszczególne jej części. Podkreśla, iż metodologie synergiczne odwołują się do elementów poznawanej kultury, w tym - wiedzy i jej nabywania (s.125 rozprawy) oraz doświadczeń podmiotu poznającego - myślącego i czującego. Celem pracy staje się ukazanie doświadczenia dorosłego uczącego się języka obcego, czemu towarzyszą cele szczegółowe: poznawczy, teoretyczny i praktyczny, sformułowane również w formie pytań (s.141 rozprawy). Następnie Badaczka przedstawia sposoby gromadzenia materiału empirycznego oraz jego analizę i interpretację. Takim sposobem staje się badanie indywidualnych przypadków poprzez wywiad narracyjny (s.144-149 rozprawy), a następnie analiza proksemiczna zebranych wywiadów w ramach analizy treści (s.149-151 rozprawy), zaś

podejście hermeneutyczne staje się kluczem do interpretacji doświadczeń jednostkowych (s.151-154 rozprawy).

Po obszernych wyjaśnieniach metodologicznych, Autorka przybliży specyfikę doświadczenia nauki języków obcych przez dorosłych, posługując się analizą indywidualnych doświadczeń pań: Ewy, Joanny i Agaty. Analiza doświadczeń wydobywa momenty istotne i przełomowe w życiu respondentek, ich walkę o podwyższoną znajomość języka angielskiego, pozycję w życiu, hierarchi społeczeństwa i zawodowej. Informuje o indywidualnych wyborach, trudach i staraniach, pokonywaniu ograniczeń i barier, przełamaniu niechęci oraz osobistej satysfakcji i dumy z uzyskanych wyników i osiągnięć, zmiany sposobu życia i zadowolenia. Autorka podkreśla ważność biografii tworzącej społeczno-kulturową przestrzeń do zrozumienia maksymy uczenia się przez całe życie, a w szczególności - nauki języków obcych, omawiając szczegółowo trajektorie: owocne i jałowe w procesie uczenia się, bezrefleksyjne i refleksyjne, co pozwala ukazać złożoność tego procesu. Osoba opowiada własną historię edukacyjną, a biograficzne uczenie się przynosi analizę historii kształcenia i uczenia się języków obcych przez dorosłego. Ważna okazuje się wówczas dydaktyka biograficzna. Doświadczenie uczenia się języków obcych opowiedziane przez dorosłych, z ich perspektywy, przynosi nie tylko płodną heurystycznie wiedzę o nauce dorosłych i inspirację dla dydaktyki biograficznej, ale także pogłębioną refleksję nad średnią dorosłością z perspektywy człowieka kształcącego się w tym wieku (s. 155-346 rozprawy). Pozwala ukazać relacje synergiczne, rolę środowiska przy stymulacji uczenia, pozycję "aktorów" w edukacji, kształcenie systemu wartości, odkrywanie sensu i pełni życia, rolę rodziny jako źródła wartości i oczekiwań oraz macierzyństwa w procesie edukacyjnym.

Z obowiązku recenzenta pragnę także zgłosić kilka wątpliwości, które - mam nadzieję - staną się dla Badaczki inspiracją do dalszych przemyśleń i refleksji:

1) Powołując się na hermeneutykę i rozumienie doświadczenia, Autorka powinna sięgnąć szerzej do prac Heideggera i Gadamera, także tych tłumaczonych na język polski, aby pogłębić perspektywę filozoficzno-pedagogiczną i analizę. Kluczowe pojęcie *rozumienia* dla tej opcji nie zostało wyjaśnione i zdefiniowane, a przecież mówimy w istocie o: *rozumieniu doświadczenia*. Rozumienie powiązane jest ze znaczeniem wyrażenia w języku.

2) Byłoby dobrze szerzej sformułować wnioski dydaktyczne płynące z pracy, opracować odkrywczе wyjaśnienia wnioskowane z biografii edukacyjnej.

- 3) Wydaje się, iż trzy biografie - trzy prezentacje i analizy doświadczeń edukacyjnych, różnorodne i otwarte na dodawanie nowych biografii byłoby dobrze uzupełnić np. w wersji przygotowanej do druku, o trzy kolejne biografie - może mężczyzn - dla pełniejszego obrazu poruszonych kwestii.
- 4) Należałoby biografie edukacyjną odnieść do tradycyjnej analizy indywidualnych przypadków w pedagogice i ukazać podobieństwa oraz różnice między nimi.
- 5) Oprócz badań jakościowych, można by - tytułem tła - przedstawić wyniki badań ilościowych np. na próbie 50 reprezentantów dorosłych uczących się języków obcych, przygotowane w formie analizy ankiet lub wywiadów (krótkich).
- 6) Jeśli chodzi o utworzenie przymiotnika od pojęcia *synergia*, to może on brzmieć również *synergetyczny*, analogicznie do *energia-energetyczny*.

Poczynione uwagi nie umniejszają wartości pracy, która jest samodzielną pracą badawczą, przynoszącą twórczą analizę rozumienia doświadczenia dorosłych uczących się języków obcych. Zastosowany nowatorski paradygmat humanistyczny badań przynoszący wywiad narracyjny jako sposób gromadzenia materiału empirycznego i analizę proksemiczną wywiadów dokonaną z perspektywy hermeneutyki jako metody interpretacji doświadczeń, podwyższają wartość pracy i jej nowatorstwo. Towarzyszy temu dobre odczytanie w literaturze przedmiotu, jej krytyczna analiza i przewartościowanie rozmaitych tez dotyczących andragogiki. Praca uderza swą wnikliwością i rzetelnością, tak w warstwie studiów nad literaturą przedmiotu, jak i metodologii badań oraz opracowaniu materiału empirycznego. Nie ma wątpliwości, iż spełnia ona wymogi stawiane rozprawom doktorskim. W podsumowaniu wyników badań Autorka stwierdza ich przydatność dla ukazania zmian - we wszystkich prawie dziedzinach życia - jakie zaszły w życiu respondentek, a zwłaszcza w przeformułowaniu celów życiowych, realizacji nowego stylu życia, intensyfikacji życia zawodowego, pracy nad sobą i rozliczaniu się z marzeń. Autorce udało się także zebrać i rozpoznać trudności związane z podjęciem nauki, tak natury osobistej, jak i społecznej, oraz ustalić podstawowe czynniki sprzyjające w uczestniczeniu w kursach języków obcych. Badaczka poddała oglądowi proces decyzyjny, prowadzący do aktywności edukacyjnej o nazwie *Model Łańcucha Interakcji Patrycji Cross*, zwracając uwagę na potrzebę zmiany jako czynnika generującego uczenie się. Z tej perspektywy omówiła także andragogiczny model uczenia się Knowelsa, teorię transformacyjnego uczenia J. Mezirowa, uczenia się egzystencjalnego P. Jarvisa, koncepcję trzech wymiarów uczenia się K. Illerisa, model uczenia się przez doświadczenie D. Kolba oraz koncepcję uczenia się

międzypokoleniowego. Poczynione uwagi i wnioski uzupełniające proces uczenia się tak z perspektywy ucznia, jak i nauczyciela, interaktywny charakter ich relacji, dyskurs jako formę obcowania dydaktycznego. Są inspiracją dla glottodydaktyki i językoznawstwa stosowanego w wielu aspektach dydaktyki języków obcych, zwłaszcza w realizacji idei kursów hybrydowych. Badaczka wskazała na potrzeby łączenia w glottodydaktyce języków obcych osób dorosłych modelu andragogicznego z pedagogicznym. Stwierdziła ważność otwarcia na kolejne badania w tym zakresie.

Praca jest bogata i inspirująca naukowo. Przynosi ciekawe wnioski z badań, ukazując nowe obszary badań pedagogicznych inspirowanych andragogiką oraz na nowo zdefiniowane związki między glottodydaktyką, i andragogiką. Spełnia warunki i wymagania stawiane rozprawom doktorskim.

Po ustosunkowaniu się do uwag recenzentów, naniesieniu poprawek i skróceniu praca nadaje się do druku. Wnioskuje o wydrukowanie niniejszej pracy w formie monografii. Stwierdzam, że przedłożona rozprawa doktorska pani mgr Izabeli Przybylskiej odpowiada warunkom określonym w art.13 Ustawy z dnia 14 marca 2003 o stopniach naukowych i tytule naukowym, która z mocy Ustawy - Prawo o szkolnictwie wyższym wraz z późniejszą nowelizacją ma zastosowanie do niniejszego przewodu. W związku z tym wnioskuje o dopuszczenie pani mgr Izabeli Przybylskiej do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

.....
Iwona Nowakowska - Kempna